УДК 338.439.02:631.57

Стройко Т. В.
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Обґрунтовано основні методологічні підходи до дослідження інфраструктури агропродовольчої сфери через призму сталого розвитку. Систематизовано наукові підходи, методи, принципи та параметри методології дослідження формування інфраструктури агропродовольчої сфери. Доведено, що методологічною базою дослідження інфраструктури агропродовольчої сфери повинен стати системний підхід. Визначено, що інфраструктуру агропродовольчої сфери необхідно досліджувати як основний елемент синергетичної системи, адже саме вона виконує роль фундаменту виробничої діяльності.
Ключові слова: методологія, інфраструктура, сталий розвиток, системний підхід, агропродовольча сфера.

Постановка проблеми. Інфраструктура агропродовольчої сфери є складною системою, що містить значну кількість елементів та підсистем, які забезпечують процес її адаптації до змін зовнішнього середовища. У той же час вона функціонує як «жива» економічна система, результати діяльності якої залежать, насамперед, від процесів руйнування природних систем. Інфраструктура створює об'єктивні умови для вирішення виробничих та соціальних проблем галузей, оптимізації внутрішніх та зовнішніх економічних зв'язків, комплексного підвищення ефективності виробництва та продуктивності праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні основи діяльності інфраструктури, у тому числі агропродовольчої сфери, сформовані такими зарубіжними вченими, як: Х. Зінгер, Р. Йохимсен, Б. Краснопольский, В. Красовський, А. Кузнецова, С. Носова, Р. Розенштейн-Родан, Ю. Юдін, А. Янгсон, та вітчизняними П. Бєлєньким, О. Бородіною, В. Бородюк, Т. Бронштейном, М. Гладієм, С. Злупко, Ш. Ібатулліним, Ю. Лопатинським, М. Маліком, О. Мороз, П. Мосіюком, Т. Осташко, О. Поповою, Л. Чернюк, І. Чернявським, О. Шпикуляком.

У цих роботах закладене методологічне та методичне підґрунтя для дослідження проблем функціонування інфраструктури агропродовольчої сфери.

Багатогранність і неоднозначність трансформацій, що відбуваються в сучасній інфраструктурі, складнощі в обґрунтуванні напрямів переходу до моделі сталого розвитку розкривають усе нові аспекти цієї проблеми та вимагають продовження наукових пошуків. Недостатньо розкритими є системні підходи до трансформації галузей економіки як базису для переходу національної економіки на засади сталого розвитку, зокрема обґрунтування напрямів формування інфраструктури як системного механізму стимулювання сталого розвитку агропродовольчої сфери.

Метою нашого дослідження стало обґрунтування основних методологічних підходів до дослідження інфраструктури агропродовольчої сфери через призму сталого розвитку.

Виклад основних результатів дослідження з елементами новизни. Методологія досліджень, як правило, спирається на певну теорію або принаймні теоретичну концепцію. Застосування терміна *агросфера, агропродовольча система (сфера)* зумовлено усвідомленням багатофункціональної ролі сільського господарства в суспільстві, зміною засад розвитку цієї галузі в контексті сталого – соціально, економічно і екологічно врівноваженого – прогресу. Саме трактування агропродовольчої сфери та її інфраструктури вимагає застосування новітніх соціо-еколого-економічних підходів.

На думку М. Шабанової, соціоекономічний підхід дає змогу виробити таке наукове знання, яке створює реальні передумови для взаємного посилення економічних та соціальних факторів розвитку, допомагає по новому підійти до розв'язання старих проблем, виявляючи незадіяні соціальні джерела економічного розвитку, з одного боку, і недовикористані економічні ресурси – з іншого [1, с. 112]. До основних засад соціоекономічного підходу та їх відмінностей від традиційних підходів економічної науки О. Поповою [2, с. 76] віднесено наступні принципи:

- визнається, що суто економічний розвиток – не самоціль, він повинен мати ширший контекст, сприяти загальносуспільному прогресу;
- соціоекономіка не передбачає, що люди беззастережно прагнуть оптимізувати свою поведінку з погляду співвідношення затрат і ефектів;
- оскільки в економічному процесі діє людина в усіх її іпостасях, то має бути забезпечена реалізація усіх її потреб – і суто фізіологічних, і економічних, і соціальних.

У дослідження інфраструктури агропродовольчої сфери основою повинно стати твердження, що це єдина галузь економіки з особливим інституціональним середовищем та специфічними способами організації діяльності. На наш погляд, для теоретико-методологічного обґрунтування розвитку інфраструктури агропродовольчої сфери необхідно базуватися на прагненні інтегрувати її екологічну, економічну та соціальну складову, осмислюючи характер та закономірності взаємозв'язку всіх цих складових. Стосовно теоретичного осмислення процесів розвитку інфраструктури та її зв'язку зі структурними перетвореннями слід зазначити, що в загальному інфраструктура як об'єкт дослідження – це конструкція, що постійно трансформується.

Методологічною і теоретичною основою аналізу інфраструктури є принцип об'єктивності. У процесі пізнання вона відіграє роль суспільного явища, проблема її формування та модернізації виникає вже незалежно від бажань та волі окремих людей, власне життя висуває її на провідні позиції і цим не можна нехтувати. Враховуючи, що об'єктом нашого дослідження є інфраструктура складної біоекономічної системи – агропродовольчої сфери, зупинимося на її методологічних особливостях. У загальному контексті методологія агроекономічних досліджень – це система принципів, положень, методів і моделей аналізу або прогнозування розвитку економічних процесів і об'єктів агропромислового комплексу, сільського господарства, сільської місцевості [3, с. 7].

© Стройко Т. В., 2014

Зважаючи на складність досліджуваного об'єкта, вивчаємо інфраструктуру агросфери як систему, що містить окремі елементи та взаємозв'язки між ними. Для подальшого дослідження нами взято класифікацію інфраструктури агропродовольчої сфери за функціональною ознакою, відповідно до якої вона включає чотири складові: виробничу, ринкову, соціальну та інституціональну інфраструктури. Відповідно до запропонованої класифікації проводиться і економічна діагностика інфраструктури агропродовольчої сфери як цілісної системи та в розрізі її елементів.

Відповідно до мети, завданнями та напрямами дослідження повинні підбиратися чи розроблятися методичні основи наукового пізнання. Методологічну основу дослідження інфраструктури агропродовольчої сфери необхідно розглядати на принципах системного підходу, що дають змогу: досліджувати її як цілісну систему, котра формує передумови для ефективного функціонування агросфери, визначати стратегічні орієнтири розвитку основних елементів інфраструктури та обґрунтувати цілісну концепцію її стратегічного розвитку. Для пізнання інфраструктури як складної економічної системи необхідно побудувати багаторівневу систему методології. Нами систематизовано наукові підходи, методи, принципи та параметри методології дослідження формування інфраструктури агропродовольчої сфери (рис. 1).

Методологічною основою формування інфраструктури агропродовольчої сфери є такі принципи: історизму, з використанням якого можна представити інфраструктуру як конкретну цілісну економічну систему, що історично розвивається; комплексності – дає змогу досліджувати всю сукупність внутрішніх і зовнішніх сторін формування інфраструктури; системності – передбачає розглядати інфраструктуру як цілісну систему економічних та соціальних інститутів і установ, що здійснюють імплементацію інститутів; збалансованості, – повинен бути у взаємодії всіх економічних та соціальних інститутів та передбачає наявність різноманітних об'єктивно існуючих форм взаємозв'язку між ними; цілісності – є однією з головних характеристик системи, що надає їй визначеності, охоплює її повністю і фактично визначає її буття, оскільки з втратою зазначеної якості система перестає бути сама собою.

Спеціальні методи дослідження представлені методологічними принципами: моніторингу, що означає організацію контролю реалізації діяльності інституцій інфраструктури. Це процес здійснюється на основі відкритості інформації, отриманої внаслідок моніторингу з принципом балансу інтересів його учасників, що передбачає залучення до моніторингу й обговорення його результатів не тільки виконавців, а й усіх зацікавлених сторін.

Серед основних загальнонаукових методів пізнання в дослідженні виділено діалектичний метод, наукової абстракції, історичний і логічний. На основі зазначених методів можна стверджувати, що всі елементи інфраструктури доповнюють один одного і бажаний економічний ефект досягається тільки внаслідок взаємопов'язаних трансформаційних процесів. Також для дослідження формування інфраструктури агропродовольчої сфери ми скористалися трьома головними методологічними підходами: системним, статистично-економічним і техніко-технологічним, адже, зважаючи на специфічний об'єкт, дослідження необхідно проводити у взаємозв'язку економічних, соціальних, природничих і технологічних знань.

Крім того, доцільно згадати загальну методологію вирішення будь-якої проблеми, незважаючи на сферу людської діяльності: наука, мистецтво, виробництво продукції або її реалізація. Зокрема, це має бути 4-етапна процедура: усвідомлення необхідності ухвалення рішення; формулювання ва-

Рис. 1. Методологія дослідження формування інфраструктури агропродовольчої сфери

Джерело: систематизовано автором

- - - - – авторський підхід до дослідження

ріантів наступних дій; оцінка варіантів з погляду їхньої привабливості; вибір одного чи декількох варіантів для реалізації [4, с. 171].

При формуванні інфраструктури виникатиме синергетичний ефект, зумовлений тим, що саме за рахунок неї відбудеться впорядкування взаємозв'язків між елементами агропродовольчої сфери, вони стануть більш тісними та продуктивними і матимуть усі передумови для подальшого розвитку. У результаті полегшується обмін ресурсами, підвищується їх продуктивність, зростає швидкість та ефективність інформатизації, що дає змогу всім суб'єктам агропродовольчої сфери швидко та адекватно реагувати на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища, приймати більш зважені та ефективні управлінські рішення.

З використанням синергетичного підходу можна виявити більш глибокі зв'язки структури (по суті, основного виробництва) та інфраструктури. В цілому синергетичний ефект інфраструктури по відношенню до основних складових агропродовольчої сфери проявляється в підвищенні темпів зростання продуктивності праці, здатності до генерування та використання інновацій, конкурентоспроможності, у тому числі з метою інтеграції до світової агропродовольчої сфери.

Тобто зазначене підтверджує, що методологічною базою дослідження інфраструктури агропродовольчої сфери повинен стати системний підхід. Загалом, принцип системності передбачає її розгляд як складної динамічної системи, в якій всі елементи перебувають у взаємозв'язку і утворюють певну цілісність та єдність.

Ідеологія системного підходу вимагає дотримання принципу комплексності, який полягає в тому, що всі елементи цілої системи мають розвиватися комплексно, пропорційно та узгоджено, а інтереси всіх учасників – інтегруватися і бути збалансованими [5, с. 68]. Системний підхід також передбачає дослідження інфраструктури як складного багаторівневого утворення з використанням макро- і мікропідходів.

Зазначені методологічні підходи визначають зміст і напрям взаємовпливів і взаємопроникнень таких важливих у науково-пізнавальному і методологічному сенсі економічних систем *інфраструктури* та *агропродовольчої сфери*. Варто додати, що це досить складні об'єкти економічних досліджень. Не можна не погодитися з О. Бородіною, яка вказує, що у системному дослідженні сільського господарства певним ускладненням є статистично-економічний і техніко-технологічний підхід до його сприйняття і вивчення. Немає адекватного розуміння того, що саме здійснення сільськогосподарської діяльності селянином у власному господарстві – це не просто сукупність певних факторів виробництва, не механічне їх поєднання, не просто сума частин. Це своєрідний самостійний організм, що потребує допомоги в усіх його проявах: використанні землі, праці, матеріально-технічних ресурсів, підприємницькому хисті, інших природних і набутих властивостях людини, задоволенні її соціальних та духовних потреб [6, с. 40].

Необхідність дотримання системного підходу зумовлена потребою врахування значної кількості факторів, які по-різному впливають один на одного і в підсумку – на якість результату всього процесу. Згідно з принципом системності, жоден з елементів інфраструктури не може зазнавати кардинальних змін без відповідних змін у всій системі. Цей підхід дає змогу уникнути однобічності та досягти необхідних збалансованості й узгодженості при прийнятті рішень [5, с. 68]. Проблемним аспектом реалізації цих підходів є необхідність високого рівня інформаційного забезпечення – повноти, достовірності та надійності даних щодо всіх системоутворюючих факторів та елементів досліджуваного об'єкта.

Системний підхід як методологія наукового пізнання не дає безпосередньо нових знань, а пропонує нові системні виміри, нові параметри дійсності. Сучасна ситуація в агропродовольчій сфері, необхідність гарантування продовольчої безпеки країни вимагає від сучасної науки переходу до аналізу своїх об'єктів дослідження як систем.

Головне в системному підході – це своєрідне бачення об'єкта дослідження, своєрідна технологія, орієнтація на такі критерії, як цілісність, організація, взаємодія, синергетичний ефект. Останній визначається виявленням «нової продуктивної сили або якісно нових джерел розвитку підвищення ефективності діяльності в результаті поєднання окремих частин, елементів, факторів в єдину систему за рахунок так званого системного ефекту (емерджентності)» [7, с. 359]. Емерджентність є найпереконливішим проявом цілісності системи, тобто наявності в неї властивостей, не притаманних окремому її елементу, що розглядається поза системою. Виникнення між елементами систем синергетичних зв'язків, які збільшують загальний ефект порівняно з сумою ефектів від окремих елементів, що діють незалежно, є надзвичайно важливим явищем, котре потрібно враховувати при дослідженні і моделюванні соціально-економічних систем у сільській місцевості [6, с. 41].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Узагальнюючи публікації з цього питання, слід зазначити, що використання системного підходу як основи для дослідження інфраструктури агропродовольчої сфери забезпечить соціальну спрямованість наукового пізнання, дасть змогу обґрунтувати створення інфраструктурних систем на принципах екологічності та економічності, тобто використанні обмежених ресурсів із найбільшою народногосподарською ефективністю.

З позицій системного підходу, інфраструктуру агропродовольчої сфери необхідно досліджувати як основний елемент синергетичної системи, адже саме вона виконує роль фундаменту виробничої діяльності. По суті, інфраструктура – це потенціали, динаміка яких повинна підтримувати на заданих рівнях конкурентоспроможність агропродовольчої галузі країни.

Побудова інфраструктури вимагає органічного поєднання існуючих та новостворених структур в одну організаційно-економічну систему. Новітні вимоги глобалізації, формування транснаціонального ринку продовольства вимагають від вітчизняної агросфери готовності до прямої конкуренції із закордонними виробниками. Однією з проблем формування рівних конкурентних умов вітчизняної агропродовольчої сфери є створення відповідної інфраструктури як у практичному, так і в теоретико-методологічному аспекті.

Список літератури:
1. Шабанова М. А. Социоэкономика и современность (О пользе и рисках экспансии экономического подхода) / М. А. Шабанова // Общественные науки и современность. – 2010. – № 4. – С. 112-116.
2. Попова О. Агросфера: соціоекономічний зміст та засади сталого розвитку / О. Попова // Економіка України. – 2012. – № 5. – С. 73-84.
3. Аграрная экономическая наука на рубеже веков: методология, традиции, перспективы развития. – М. : Энциклопедия российских деревень, 1999. – 326 с.
4. Кублікова Т. Б. Методологія оцінки інноваційної діяльності організації / Т. Б. Кублікова // Розвиток грошово-кредитних відносин в Україні : зб. матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 лют. 2004 року. / ред. В. П. Матвієнко. – К. : Київський інститут банківської справи, 2004. – С. 170-172.
5. Бородюк В. Методологічні принципи нової парадигми благоустрою населених пунктів / В. Бородюк, Г. Фролова // Економіка України. – 2011. – № 10. – С. 66-71.
6. Бородіна О. М. Системний підхід у сучасних агроекономічних дослідженнях/ О. М. Бородіна // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 4. – С. 39-48.
7. Економічна енциклопедія: у 3 т. / [Б. Д. Гаврилишин, О. А. Устенко, О. І. Амоша та ін.] ; відп. ред. С. В. Мочерний. – К. : Академія, 2002. Т. 3. – 2002. – 952 с.

Стройко Т. В.
Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ СФЕРЫ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Резюме
Обоснованы основные методологические подходы к исследованию инфраструктуры агропродовольственной сферы через призму устойчивого развития. Систематизированы научные подходы, методы, принципы и параметры методологии исследования формирования инфраструктуры агропродовольственной сферы. Доказано, что методологической базой исследования инфраструктуры агропродовольственной сферы должен стать системный подход. Определено, что инфраструктуру агропродовольственной сферы необходимо исследовать как основной элемент синергетической системы, ведь именно она выполняет роль фундамента производственной деятельности.
Ключевые слова: методология, инфраструктура, устойчивое развитие, системный подход, агропродовольственная сфера.

Stroyko T. V.
Mykolaiv National University named after V. O. Suhomlynskiy

RESEARCH METHODOLOGY INFRASTRUCTURE AGRO-FOOD SECTOR IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary
Studies the basic methodological approaches to the study of agri-infrastructure areas through the lens of sustainability. Systematized scientific approaches, methods, principles and parameters of the research methodology of forming agri infrastructure sector. Proved that the methodological basis of research infrastructure agri areas should be a systematic approach. Determined that the agri-infrastructure areas should be investigated as an essential element synergetic system, because it serves as the foundation of industrial activity.
Key words: methodology, infrastructure, sustainability, systems approach, agro-food area.